

HADİRA SERİYYESİ

(سرية خضرة)

Ebû Katâde'nin kumandasında
8. yılın Şaban ayında
(Aralık 629)Benî Gatafân üzerine
gönderilen seriyye
(bk. EBÛ KATÂDE; GATAFÂN).**HÂDÎ**

(الهادى)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

“Doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek” anlamındaki *hüdâ* (*hedy*, *hidâyet*) kökünden türemiş bir sıfat olup “yol gösteren, hayır ve mutluluk veren bir hedefe rehberlik eden” mânasına gelir. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde Allah’a nisbet edilen *hidâyet* kavramının kullanılışını göz önünde bulunduran âlimler *hâdî* isminin mânasını, “insana hayatını sürdürdürebilmesi için gerekli olan akıl, muhakeme ve zaruri bilgileri veren; ebedî mutluluğunu sağlayacak mânevî yolu ona gösteren” şeklinde iki noktada yoğunlaştırmışlardır. Râgıb el-İsfahânî, *hidâyet*e “lutuf rehberlik etme” anlamını verdikten sonra Kur’an terminolojisinde yer alan *hidâyeti* dört gruba ayırarak ele alır: a) Allah’ın her mükellefe verdiği akıl, zekâ ve zaruri bilgiler; b) Peygamberler ve kitaplar yoluyla hak yoluna çağırması, c) Çağrısını benimseyene lutfettiği tevfiğ; d) Âhiret hayatında sadık kullarını cennete koyması (*el-Müfredât*, “hdy” md.). Abdülkâhir el-Bağdâdî ise beşerin *maddî* ve mânevî hayatına yönelik olarak *hâdî*nin içerdiği ilâhî lutufu yedi grup halinde sıralamıştır: Akfî ve dinî delilleri açıklayan (mübeyyin), yolunu şaşırmışlara rehberlik eden (mürşid), içtimâî hayata düzen veren (muslih), sapıklıktan kurtaran (münkız), canlılara yaşama yöntemini ilham eden (mülhim), inanacak kalplerde *hidâyeti* yaratan (hâlik), gerçeğe kılavuzluk yapan (delîl) (*el-Esmâ’ ve’s-şifât*, vr. 239^{a-b}).

Hidâyet kavramı birçok âyette fiil sigalarıyla Allah’a nisbet edilmiştir. *Hâdî* ismi, geçtiği on âyetin ikisinde Allah’a, ikisinde Hz. Peygamber’e izâfe edilmiş, diğer yerlerde ise belli bir merci zikredilmemiştir (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, “hdy” md.). *Hâdî*nin Allah’a izâfe edildiği âyetlerin birinde O’nun iman edenleri dosdoğru bir yola yönelteceği ifade edilmiş (*el-Hac* 22/54), diğerinde de *hidâyet* edici ola-

rak O’nun kâfî geleceği belirtilmiştir (*el-Furkân* 25/31; ayrıca bk. *HİDÂYET*).

Hidâyet, çeşitli fiil sigalarıyla birçok hadis metninde de Allah’a nisbet edilmiştir (bk. Wensinck, *el-Mu’cem*, “hdy” md.). *Hâdî* ismi esmâ-i hüsnâ hadisinin Tirmizî (“Da’avât”, 82) ve İbn Mâce (“Du’â”, 10) rivayetlerinde geçtiği gibi, Hz. Peygamber’in hitabete başlarken genellikle tekrar ettiği hamd cümlelerinde, “Allah’ın saptırdığını *hidâyet*e erdirecek hiçbir kimse yoktur” mânasında yer alır (bk. Müslim, “Cum’a”, 45-46).

“Sen ancak bir uyarıcısın; her toplumun bir rehberi (*hâdî*) vardır” (*er-Ra’d* 13/7) meâlindeki âyetle, *hidâyet*in Kur’an’daki diğer kullanılışları peygamberlere de *hâdî* denilebileceğini göstermektedir. Kur’an-ı Kerîm’de Resûl-i Ekrem’e hitaben, “Şüphe yok ki sen doğru bir yolu göstermektensin” (*eş-Şûrâ* 42/52) denilmeğe, ayrıca onun *hâdî*nin temel anlamlarından birini oluşturan bir *dâî* (Allah davetçisi) olduğu da (*el-Ahzâb* 33/46) ifade edilmiştir. Abdülkâhir el-Bağdâdî, Peygamber’e nisbet edilen *hâdî*nin “davetçi, beyan ve irşad edici, elçi, muvahhid” mânalarına gelebileceğini söyler (*el-Esmâ’ ve’s-şifât*, vr. 239^b).

Hâdî ismi “beyan edici” mânasına alındığı takdirde kelâm sıfatına râci zâtî-sübûtî, “*maddî* ve mânevî hayata düzen verip gerçeğe ulaştıracak vasıtaları yaratan” anlamı göz önünde bulundurulduğunda ise fiilî sıfatlar grubu içinde mütalaa edilir. *Hâdî* ayrıca esmâ-i hüsnânın büyük çoğunluğunu oluşturan rahmet isimleri içinde yer alır. Kendini korumak ve geliştirmekten âciz en zayıf canlı olarak dünyaya gelen insanoğluna yönelik ilâhî lutuf ve rehberliğin boyutlarını anlatmak hemen hemen imkânsızdır. Bu lutuf Kur’an-ı Kerîm’de Hz. Mûsâ’nın dilinden şöyle ifade edilir: “Rabbimiz her şey yaratılış özelliğini vermiş, sonra da ona yol göstermiştir” (*Tâhâ* 20/50). Genellikle insan, hızla çevresine uyum sağladığı için sahip olduğu birçok nimetin yokluğunu düşünmek suretiyle karşılaştırma yapma imkânını yakalayamaz. Gafil insanların bu ilgisizliği Yûsuf sûresinde (12/105) şöyle anlatılmaktadır: “Göklerde ve yerde nice uyarıcı âlâmetler vardır ki gaflet içinde bulunanlar onların üzerinden yürür geçerler”. Allah’ın, evreni oluşturan bütün varlıkların yaratıcısı, yaşatıcısı ve geliştiricisi olduğunu (*rabbûl-âlemîn*) ifade eden bir âyetle başlayan Kur’an-ı Kerîm’in hemen hemen bütün sûreleri ilâhî nimet, lutuf

ve *hidâyet* tecellilerini işleyen temalarla örülmüştür. Buna karşılık kuldan istenen tek şey, ilâhî teveccühe gönlünü açıp onu benimsemek ve teşekkür etmektir. Kelâm literatüründe hâlik ile mahlûk arasındaki bu münasebet şu cümle ile dile getirilir: “Lutufta bulunana teşekkür etmek lutfu mazhar olanın vicdan borcudur” (. *Şükür المنعم على المنعم واجب*). Bu teşekkür ise imandan kaynaklanan yararlı işler yapmakla gerçekleşir. Kuldun Allah’a yönelecek şükranı O’nun fazlasıyla karşılık vereceği muhakkaktır. Bu açıdan *hâdî* ismiyle, “az iyiliğe çok mükâfat veren” anlamındaki *şekûr* ismi arasında bir münasebet vardır. Ayrıca *hâdî* ile esmâ-i hüsnâdan *latîf*, *velî*, *reşid*, *ber* ve *fettâh* isimleri arasında anlam yakınlığı bulunmaktadır (bu isimlerin mânaları için bk. *DİA*, XI, 414-415).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “hdy” md.; İbnü’l-Esir, *en-Nihâye*, “hdy” md.; *Lisânü’l-‘Arab*, “hdy” md.; *Kâmus Tercümesi*, “hdy” md.; Wensinck, *el-Mu’cem*, “hdy” md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, “hdy” md.; Müslim, “Cum’a”, 45-46; İbn Mâce, “Du’â”, 10; Tirmizî, “Da’avât”, 82; Zecçâc, *Tefsîru esmâ’illâhî’l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1979, s. 64; Zecçâc, *İştikâku esmâ’illâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1986, s. 187-189; Ebû Süleyman el-Hattâbî, *Şe’nü’l-du’â’* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1984, s. 95-96; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 207; İbn Fûrek, *Mücerredü’l-makâlât*, s. 46, 56; Bağdâdî, *el-Esmâ’ ve’s-şifât*, vr. 238^a-239^b; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi’l-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 91; Gaz-zâfî, *el-Makşadü’l-esnâ* (Fazlud), s. 158, 174; Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, *el-Emedü’l-aşkâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 90^{a-b}; İbnü’l-Cevzî, *Nûzhetü’l-a’şûn*, s. 625-630; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmi’u’l-beyyînât* (Fazlud), s. 349; Suad Yıldırım, *Kur’an’da Ulûhiyyet*, İstanbul 1987, s. 199-201.

BEKİR TOPALOĞLU

HÂDÎ BEY, Yeniköylü

(ö. 1920)

Türk müzikisi bestekârı, hânende.

İstanbul Boğaziçi’nde Yeniköy semtinde doğdu. Babası Tarabya Camii imam-hatiplerinden Hâşim Efendi’dir. İlk ve orta öğreniminin ardından Muhâcir’in Komisyonu reisi Ali Rızâ Paşa’nın tavsiyesiyle Reji İdaresi’nde memuriyete başladı. Burada bey’iyye müfettişliğine kadar yükseldi. Yazın Yeniköy’de, kışın Üsküdar Ahmediye’de oturan Hâdî Bey, yakalandığı şeker hastalığından kurtulamayarak Mayıs 1336’da (1920) vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı’nda babasının yanına defnedildi. Hâdî Bey’le ilgili neşriyatta